
KITEKINTŐ

KISTÉRSÉGEK, CIVILEK, SZERKEZETEK

(Micro Regions, Civils, Structures)

BODÓ BARNA

„Minden embernek tartozom,
és minden ember tartozik nekem.”

Németh László

Kulcsszavak:

kistérség civil szféra alapszükségletek érdekvédelem innovációs potenciál stratégia civil integráció

A kistérség olyan természetes körzet, amelynek létét a különböző kapcsolati hálók mutatják meg. Napjainkban egyre komolyabbá váló kérdés: mivé lesz a nemzeti centrum, és milyen jelentőségre tesznek/tehetnek szert a félperifériaként működő kis és nagyobb tájak? Milyen identitásfolyamatok indulnak el és erősödnek fel, illetve ezek miként strukturálják át a politikai érdekvényesítés cél- és kategória-rendszerét?

Bizonyosnak tűnik: a (kis)régió aspirációs keretként kutatási szemléletmódokba is bekerül. Ezért tarthat kutatói érdeklődésre számot a (kis)térségi önépítkezés folyamata, illetve annak esetleges elmaradása.

Jelen kutatás – az Etnikai térfolyamatok, politika és társadalom Románia négy, eltérő típusú kistérségében című, átfogó kutatás részeként – célja a kistérségi civil világ innovációs potenciáljának, létének és mibenlétének a vizsgálata.

Térszerkezet és civil szerepvállalás

Térszerkezet.

Tessék ízlelni a fogalmat. Lóduljon meg a képzelet. Induljon el az elemzés malma.

Tér. Mennyi mindent jelöl. A polgárnak otthont vagy a lehetőségét. A közigazdásnak helyi potenciált. A költőnek szárnyalást. A politikusnak beágyazottságot...

Szerkezet. Mérmöki fogalom, összerakottság, megcsináltság. Gép. Gépi.

Térszerkezet. Itt a tér területet jelent. A szerkezet pedig társadalmi struktúrákat. A kettő együtt: természeti értékek és térségi terhelhetőség; területhasználat és térségi egységek; infrastruktúra és új funkciók; hagyomány és fejlesztés; értékek és érdekek.

Ha térszerkezetről szól a szakember, összefüggő strukturált rendszerre gondol, fejlesztési potenciált számol, le- és kimaradástól óv. Atomi a mainak mondott társadalom: csak mozgásban, a mozgás által van.

A szakember térségi feladatoknak megfelelő területhasználatról beszél, a térszerkezethez mindenféle program kapcsolódik, és pedig: a településrendszer fejlesztése, a térszerkezet fejlesztése, tájrendezés (természet- és tájvédelem), kulturális örökség

védelme, gazdaságfejlesztés és területrendezés, üdülés és idegenforgalom fejlesztése, terület-felhasználási program, közlekedési program, energiagazdálkodási program, hírközlési program, vízgazdálkodási program, környezetvédelem. És még folytathatnánk.

És mindezen programok egy valamely kistérségben. Ha van ilyen. Amennyiben elismerik, hogy van ilyen. Amennyiben ott, ahol akarják, hogy legyen ilyen.

A kistérség – helyi kapcsolat. Az a keret, amely összefog, identitást ad. Ahol (még?) működnek a természetes emberi reflexek. A kistérség nem falu, amely ritka kivétellel erőforrás-szegény, csak emberi kapcsolatokról vannak fölös tartalékai. Nem (nagy)város, ahol az egyén sokszor képtelen olyan kapcsolatháló kialakítására, hogy az együttműködés szükségességének a felismerését a valahova tartozás érzése segítse gyakorlati programban tárgyiasulni. És végképp nem megye, olyan területi egység, amelyet a központi hatalom közigazgatási kényszerek és szándékok mentén alakít ki, s igen ritkán találkozhat – Délkelet-Európában legalábbis – az alulról strukturálódó, terület-centrikus identitásképletekkel. Ha a magyar közigazgatás nyelvi innovációit kívánjuk használni, akkor *járást* mondunk, akkora területet, amekkorát emberfia napi barangolással bejárhatott akkoron, amikor nem a motorok adták a világ lényegét.

A kistérség tehát természetes körzet, a mindennapi mozgások eredménye, de azt is mondhatjuk, hogy létét a különböző kapcsolati hálók mutatják meg, ugyanis nem külön szándék alakítja ki – létrejön az együttműködési formák és a valamilyen alakban mindig megmutatkozó szolidaritások mentén. Tagolják azt a teret, amely az egyformaság és személytelenség végtelenségében embertelen, tehát elfogadhatatlan.

Ha a kistérség ennyire emberi, velünk és általunk való, akkor csodálkozunk, hogy a legutóbbi időkig a kistérség volt a térrel kapcsolatos kérdésfelvetések és vizsgálatok Hamupipőkéje. Bár a demokrácia belső logikájából adódik a kistérségek kiemelt figyelemben való részesítése, vegyük észre a helyzet kettősségét: az identitást tagoló és hordozó alapstruktúra jelentőségét elmoszák olyan elemek, amelyeket a közigazgatás kényszerei alakítanak ki.

Az átrendeződési folyamatok összességében – fontos és jelentős – munkákat szentelnek a regionalizmus különböző szintű elemeinek, mégis a kistérségek többnyire a felsorolásokban jelennek meg, mint a sokféle térváltozat – külön nem taglalt – egyike.¹

Létezik egy visszaállás, egy paradoxon a kistérségeket illetően, és oka, intézmények és politikák szintjén azonosítható oka kell, hogy legyen annak, ha az indokolt figyelem valamilyen vonatkozásban várat magára. A „nincs, de kellene”-helyzet alapdilemmája: mivé lesz a nemzeti centrum, és milyen jelentőségre tesznek/tehetnek szert a félperifériaként működő kis és nagyobb tájak? Milyen identitásfolyamatok indulnak el és erősödnek fel, illetve ezek miként strukturálják át a politikai érdekérvényesítés cél- és kategória-rendszerét? Olyan kérdések, amelyek iránt fokozódó az érdeklődés nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.

Annyi bizonyosnak tűnik: elkerülhetetlen, hogy a (kis)régió, mint közös (európai) aspirációink kerete kutatási szemléletmódokba is bekerüljön. A fejlesztési stratégiákat illetően a kistérség külön figyelmet azért érdemel, mert a kistérségek szintjén meg-

lévő közösségi szolidaritás jelentős mozgatóerő. Ezért tarthat kutatói érdeklődésre számot a (kis)térségi önépítkezés folyamata, illetve annak esetleges elmaradása.

És ekként kerül a civil szféra arra a bizonyos térszerkezeti asztalra.

A térstruktúrák alakulása a politikai nagy- és kisléptékű mozgásain túl a civil szféra, a helyi társadalom erővonalainak, öntételező folyamatainak is függvénye. Ehhez pedig tisztázni kellene, mit értünk önépítkező civil társadalmon.

Ha bonyolítani kívánjuk a képletet, illetve figyelembe vesszük a helyi identitás etnikai dimenzióját, akkor az önépítkező helyett, illetve mellé beillesztendő volna egy újabb jelző: önépítkező magyar civil társadalom. Mivel pedig a romániai magyar társadalom fogalmát is jobbra csak körülhatárolni sikerült, s nem egyértelműen meghatározni (Túros 1995), a romániai magyar civil társadalom egyszerűen és egyszerűsítően jelenti a létező intézményhálózatot, illetve magát a mozgalmat, az építkező folyamatot. Erre a kettősségre különben Arató András (1999) hívja fel a figyelmet, hiszen a közép-kelet-európai átmenet folyamataiban a civil társadalom egyszerre jelentette az autoritárius hatalmi rendszer tagadását és ugyanakkor az érdektagolás szervezeti feltételeinek a megteremtésére való törekvést. Persze, az idők során szinte nem volt olyan közösségi feladat/cél, amelynek okán a civil társadalom, mint keret és eszköz szóba nem került volna, hiszen minden, ami a „félelem falának” a bomlását segítette, ilyen vagy olyan módon civil.

A civil szerveződések alakulási folyamata nem más, mint egy általános feleszmélés strukturális tárgyiasulása és mozgalommá állandósulása. A folyamatnak megvannak a hely- és időfüggő sajátosságai, s ebben meghatározó, hogy az elitek milyen hagyomány-értelmezéseket jelenítenek meg, illetve miként viszonyulnak a társadalomfejlődés alapvető kérdéseire. Ugyanakkor maga a folyamat nem választható el a civil társadalomról és a civil szféra helyzetéről szóló, időben a jelzett tényezők függvényében hangsúly-eltolódásokat mutató diskurzustól. Helyesen állapítja meg Papp Z. Attila (2001), hogy bármiként is bővül(t) a civil társadalom fogalmának értelmezése az idők folyamán, létjogosultsága feltételezi a köz- és magánszféra dichotóm szétválasztását. Figyelemmel kell lenni a továbbiakban a globális civilitás megjelenésére (Szabó 1999), és természetesen jelentkezik a romániai nyilvánosságban zajló idevágó diskurzus hatása is.²

Konszenzus mutatkozik abban, hogy a civil társadalmat önmagában az életképes, jövőorientáltan cselekvő helyi közösségek kialakulását elősegítő keretfeltételnek kell tekinteni, sok esetben mégis a civil társadalom léte elsősorban a politika ellenőrzöttségét jelenti, egy olyan közösségi teret, amelyben a közösségi szolidaritás szükségességét nem tagadva léteznek olyan struktúrák, amelyek képesek a szakpolitikai szerepkörön túlmutató, a harmadik szektor önállóságát igazoló korrekciós jelzések leadására.

Gondoljuk tovább az idézett paradoxont. A demokratikus átmenet folyamataiban általában, ekként Közép-Kelet-Európában is komoly szerepet játszott-játszik az önmagát a hatalommal szemben megfogalmazó civil társadalom, éppen mivel képes a hatalom által ellenőrzött kommunikációtól független nyilvánosság létrehozására. Ez a civil társadalom alulról induló – tehát nem kormányzati – kezdeményezéseket

és felelős személyek társulási szabadságát és képességét feltételezi, ugyanakkor többnyire a létező kritikáját jelenti, bizonyos (erő)fölénység a tagadását. Ezt a helyzetet bonyolítja tovább a civil társadalommal kapcsolatos, több román szerző által hivatkozott paradoxon: a civil társadalom szükséges és reményt keltő, de romániai megvalósítása pusztá illúzió (Papp 2001, 117).

A civil társadalom nyugati minta szerinti, térben és időben különböző helyszínek és közösségek vonatkozásában történő megvalósíthatósága dilemmaként nem egyszer felmerül (Chatterjee 2001), természetes módon, hiszen a civil társadalom által képviselt morális tartalom kulturálisan kondicionált. A civil társadalom normativitása egyféleképpen nyilvánul meg a nyugati, másként az ettől eltérő társadalmi-kulturális közegben. A nyugati minta szerinti modern egyesületi élet olyan szerveződések jelent, amelyek alapja a tagok egyenlősége, autonómiája, be- és kilépési szabadsága, illetve a döntéshozatal procedurális szabályozottsága. Bár e feltételeket sokszor és sok helyen csak részben teljesítik, az egyesületi élet modernizációs hatása vitathatatlan. Ezért mondható, hogy a civil szféra lényege a felelős egyének társulása azért, hogy – a demokrácia jeles teoretikusa, Dahrendorf szerint – a mindenkori hatalmi rendszer „felelőtlenségével” szemben megfelelő módon felléphessenek. A civil társadalom – nem azonos a civil szférával – a jogok tényleges intézményesülését mozdíttja elő, mindenek előtt Kelet-Európában, ahol a nyilvánosság kontroll szerepe – figyelmeztet egy másik jeles gondolkodó, Arató András – igencsak korlátozott mértékben teljesül mindmáig.

Függetlenül attól, hogy milyen elméleti háttérrel illetve gyakorlati szándékkal jött/hozatott létre, a legtöbb erdélyi magyar civil szerveződés képviselője vallja, hogy a civil társadalom újfajta érzékenységre épít a helyi, a sajátos és a véletlenszerű vonatkozásában, és olyan polgárokat feltételez, akik részt kívánnak vállalni a köz ügyeinek intézésében.

A civil eszmény jegyében, állítja Seligman a civil társadalom eszméjéről írott könyvében (1997), az emberek beláthatóvá kívánják tenni a közéletet, különböző szerveződések kialakításával azt az igényüket jelzik, hogy a döntések helyileg és nem valamilyen ködbe vesző távoli államgépezet révén szülessenek meg. A civil eszmény feltételezi a hatalmi pólustól független kollektív entitás létét, és itt a hangsúly a közösségi mivoltára helyezendő. Az államtól független, felelős közösségi megnyilatkozás a pluralizmus egyik eleme, s ilyenként nem csupán politikai, de etikai szempontból is lényeges. Ebben a helyzetben másodlagos, ki és miért indítja kezdeményezését, lényeges viszont, hogy a közösségi kontroll éppen a civil szféra keretfeltételeit illetően kialakuljon és hasson.

Kistérségi civilek kutatása

Jelen kutatás – az *Etnikai térfolyamatok, politika és társadalom Románia négy eltérő típusú kistérségében* átfogó kutatás részeként – célja nem térszerkezeteknek, települések rendszerének, funkcióknak és szerepköröknek a vizsgálata, s még kevésbé táji-természeti elemek hálózatának és ezek változásainak a feltárása. Amikor

a kistérségi civil világ vizsgálatára vállalkozunk, akkor bizonyos innovációs potenciált keresünk, ennek létét és mibenlétét kutatjuk.

Civil szervezetekről szólva tudatában vagyunk annak, hogy milyen szerep, illetve funkció társul ezekhez helyi, illetve országos szinten, de nem célunk ezek megnyilvánulási formáinak a vizsgálata, különösen nem azon helyi társadalmak esetében, ahol az intézményi kapcsolatoknál fontosabbak az emberi kapcsolatok, ahol a helyi nyilvánosság elsődleges tényezője a személytelenséget biztosító sajtó helyett a közvetlen kapcsolatok rendszere. Azt sem kérdeztük meg senkitől, semmilyen formában, miként ítéli meg a helyi közösség innovációs potenciálját, pedig a civil szerepvállalás éppen arról szól, hogy miként vállalnak át valakik olyan feladatokat, amelyeket valamilyen intézmény nem vagy nem megfelelő módon teljesít. A civil világ kulcsszavait – értékmegőrzés és funkciófejlesztés – bele kell érteni, mert benne van mindabban, amit a kutatás során megszólaltattak elmondanak.

A kutatás keretében azt vizsgáltuk, milyen helyi szerveződések (alapítvány, egyesület, társaság, klub, szövetség) jöttek létre a négy kistérségben, milyen területen (érdekvédelem, kultúra, oktatás, hagyományörzés, egyházi, média, szociális-szegélynyújtás, gazdasági, tudományos-szakmai, sport-szabadidő³) tevékenykednek, kik és milyen körülmények között hozták ezeket létre, miként biztosítják a működés anyagi feltételeit, illetve megvannak-e a civil integráció (együttműködés, közös fellépés, stratégia) feltételei. Explicit hipotézist nem fogalmaztunk meg, mert országos szinten sem létezik a civil szférát illetően olyan program (hogy ne mondjunk stratégiát), amely világosan tételezi a civil szerepből következő felelősséget, és – ami meghatározó! – a szerepkör betöltésének intézményi-anyagi feltételeit, vagyis azt a keretet, amely a politikai és civil szféra elvi szinten taglalt és társadalmilag pozitív partneri viszonyát lehetővé teszi. A kutatás feltáró, információt szolgáltat a partneri viszony kialakítását kondicionáló feltételekről, azokról a mentális, szervezeti és anyagi folyamatokról, amelyek a civil világot (e négy térségben) jellemzik.

A végső következtetésekből annyit érdemes előre bocsátani, amennyi szükséges ahhoz, hogy „beállítsa” az elemzéssel kapcsolatos elvárások szintjét: a vizsgált civil szervezetek többsége alapszükségletek kielégítését tekinti feladatának, s alig van példa arra, hogy távlatos, a létezőhöz képest javulást, többet, fejlődést jelentő programokat vállalnának.⁴

A terepkutatás strukturált interjúk készítését jelentette a négy kistérség (Gyimesek, Székelykeresztúr és térsége, Kalotaszeg, Pécska és térsége) civil szervezeteinek a vezetőivel, helyi véleményvezérekkel, politikai és/illetve önkormányzati vezetőivel. Azt szerettük volna, hogy minden térségben kikérjük az egyesületi élettel kapcsolatosan a civil szervezetek vezetői mellett a helyi elit – polgármester, RMDSZ-elnök, orvos, pap, iskolaigazgató – véleményét. Objektív és szubjektív okok egyaránt közrejátszottak abban, hogy a terv csak részben valósult meg: sem a teljes civil szervezeti struktúra képviselete, sem pedig a teljes helyi elit nem került megszólaltatásra. Véleményünk szerint ez a kutatás eredményét kevésbé befolyásolja, ugyanis a viszonylag kis szervezet-szám okán kvantitatív elemzést akkor sem végezhetünk volna, ha a civil szerveződésekkel illetően pontos és mindenre kiterjedő

adatok birtokába kerülünk. A véleményvezérek, a helyi elit teljes körű lekérdezése minden bizonnyal tovább árnyalta volna a kapott képet, és annyiban lehetett volna többet nyújtó a mostaninál, amennyiben ez a teljesség a helyi erő- és kapcsolati viszonyok feltárását is lehetővé tette volna. Erről végül is lemondtunk.

Az interjúk elkészítését a Babes-Bolyai Tudományegyetem politológus hallgatói vállalták, a lekérdezésre 2003 és 2004 nyarán került sor.⁵ Összesen 22 interjú készült, négy Gyimesben, hét Székelykeresztúron, öt Kalotaszegen, hat Pécskán.

A megszólaltatottak:

Gyimes: Rácz Árpád tanító, a Csángó Ifjak Középloki Közösségének alelnöke; László Jeremiás Miklós a gyimesközéploki Ordasok Hagyományörző Néptánc-együttes elnöke; Szilveszter Imre, római-katolikus plébános; Mihók Péter gyimesfelsőloki polgármester.

Székelykeresztúr: Hegyi Portik Kelemen római-katolikus plébános, a Kolping Egyesület vezetője; Buzogány Levente, a Székely Ifjak Fórumának alelnöke; Szócs Pál, a Domus Egyesület elnöke; Nagy István, a Petőfi Sándor Alapítvány kuratóriumának elnöke; Farkas Sándor családi orvos; Farkas Csaba RMDSZ-elnök; Benyovszki Lajos, Székelykeresztúr polgármestere.

Kalotaszeg: Ferenc László, kőrösfői lekipásztor és kalotaszegi esperes; Tötszegi Tekla, a Mérai Hagyományörzők Egyesületének képviselője; Molnár János professzor, a zsoboki Bethesda Gyermekotthon vezetője; Szentandrás István, Bánffyahunyad város alpolgármestere; Antal János, Kőrösfő polgármestere.

Pécska: Friedrich Rozália magyartanár, a Búzavirág Egyesület elnöke; Czeglédi Ferenc, római-katolikus plébános, a Kolping Család Egyesület elnöke; dr. Pálfi Sándor, orvos, a pécskai Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület elnöke; Kovács Márton, vállalkozó, az Iparosok Egyesületének elnöke; Iustin Cionca, Pécska polgármestere; Nagy István, alpolgármester, a pécskai RMDSZ elnöke.

A civil jelenlét és ismerete

Nehezen mondható meg, hogy mekkora egy bizonyos helyi közösségben az optimális civil szervezetszám, ha egyáltalán beszélhetünk optimumról. Ismert tétel, hogy minél inkább tagolt, minél több szerveződés által képviselt és megjelenített egy helyi közösség, annál biztosabb, hogy „működik”, hogy van, és lenni akar. Hogy nem sodródik az eseményekkel, hanem alakítani kívánja sorsát.

A vizsgált kistérségek mindegyike kicsiny lélekszámú összességében is, a központi tekintett települések tízezer körüli lélekszámúak, míg Gyimes teljes lakossága sem éri el ezt a szintet. Ha figyelembe vesszük, hogy Romániában mintegy 25 ezer civil szervezet létéről beszélnek,⁶ akkor ez azt jelenti, hogy mintegy 880 lakosra jut egy szervezet. Temes megyében 2002-ben 983 szervezetről voltak adatok.⁷ Mivel az utóbbi két évben a magyar szervezetek száma a megyében kb. 10%-kal növekedett,⁸ ezt a növekedést kivétve a megyére, alighanem 1050–1100 szervezettel számolhatunk. Ezek szerint Temes megyében 610–640 lakosra jut egy civil szervezet. Ugyanakkor az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány (ERMACISZA) adat-

bázisában 2300 szervezetről vannak adatok, utóbbi szerint 650 romániai magyar polgárra jut egy civil szerveződés. A magyar szervezetszám az országos átlagnál magasabb, egy fejletlenek számító megye átlagánál kevéssel alacsonyabb. Ugyanakkor vegyük figyelembe, hogy ezek az adatok a beírt és nem a valóban működő szervezetekre vonatkoznak.

A kutatásban említett civil szervezetek száma 39. Három kistérség esetében a kutatás általi adatok ellenőrzésére kikértük az ERMACISZA adatait.⁹ Eszerint: A Gyimesekben hat szervezetet írtak be, Kalotaszeg négy szervezettel¹⁰ szerepel, a legnagyobb különbség Székelykeresztúr és térsége vonatkozásában mutatkozik, a városból 29 szervezetet vettek fel az erdélyi magyar listára,¹¹ ugyanakkor három szervezetről van adat a kistérség falvaiból.

1. TÁBLÁZAT

*A vizsgált térségekben található civil szervezetek száma
(The Number of Civil Organisations in the Region Analysed)*

<i>Szervezettípus/ Térség</i>	<i>Gyimesek</i>	<i>Székely- keresztúr</i>	<i>Kalota- szeg</i>	<i>Pécska (M+R)</i>	<i>Összesen</i>
Oktatási	–	3	–	–	3
Művelődési	2	4	3	2+1	12
Ifjúsági	–	4	–	–	4
Szociális	–	7	2*	0+1	10
Egyházi**	–	2+1	1	–	4
Gazdasági	1	2	–	1***+0	4
Környezetvédő	–	–	–	1***+0	1
Településfejlesztés	–	–	–	0+1	1
RMDSZ****	1	–	–	1	(+2)****
<i>Összesen</i>	<i>3(+1)</i>	<i>23</i>	<i>6</i>	<i>7(+1)</i>	<i>39 (+2)</i>
ERMACISZA	6	29+3	4		
<i>Szervezetszám</i>	<i>6</i>	<i>32</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>51</i>

* Zsobokon egy jogi keretben két intézmény, az Idősek Otthona és a Gyermekek Otthona működik, és ez nem szerepel az ERMACISZA adatbázisában.

** Egyházi szervezetnek tekintettük a Kolping családot és a Caritast, és ide vettük azt az apácát, aki egymaga végez karitatív munkát.

*** Ezek a szervezetek magyar kezdeményezésre jöttek létre és vezetőik is magyarok, de mindkettőnek vannak román tagjai.

****Az RMDSZ civil szervezetként való minősítése nem tekinthető tévedésnek, amennyiben az alapító szándékot vesszük alapul. Működése alapján minősül pártnak.

Forrás: Kistérségi civil kutatás.

Pécska térségét 13 ezer fővel,¹² Kalotaszegét 20 ezerrel, Székelykeresztúr térségét szintén 20 ezerrel és a Gyimeseket 10 ezerrel számolva, a vizsgált térségre 65 ezres lakosság jön ki, miszerint 1275 főre jut egy civil szervezet. Ez a szám csak viszonylag magas, ugyanis a tapasztalat az, hogy a civil szervezetek többnyire a nagyobb városokban koncentrálnak. A Temes megyei szervezeteknek a 75%-a működik a

megyeszékhelyen, miközben ennek lakossága a megye lakosságának a felét adja. Ez annak a jele, hogy a civil szerveződések létrejötte jelentős mértékben humán erőforrás-függő, ami a központba koncentrálódik. Ezt figyelembe véve a kapott eredmény jónak mondható.

Az egyes kistérségek közötti különbségek is jórészt azzal magyarázhatók, hogy a térségközpont önmagában mennyire erős. Keresztúr hagyományosan térségközpont, s ezt őrzi napjainkig. Bánffyhunyad is az, Kalotaszeg vonatkozásában, bár itt a meggyésítés zavarta meg pár évtizede a helyi térségi kapcsolatokat azzal, hogy nem a történelmi tájegységi határon húzták meg a megyehatárt. Továbbá itt nem rendelkezünk a román civil szférára vonatkozó adatokkal, ezek beszámításával mindenképpen más volna, javulna a helyzet. Pécska mindmáig nem vált igazi kistérségi vonzasközponttá, a Gyimesek pedig mindig a forrásszegény körzetek közé tartoztak.

A továbbiakban azt nézzük meg, a civil vezetők és általában a helyi elit mennyire tájékozott a civil szervezetek létét és tevékenységét illetően. Az interjúk során a 22 megkérdezettből senki sem sorolta fel az interjúalanyok válaszai alapján kialakult lista minden tételét. A helyzetismeret fordított arányban áll a szervezetszámmal, százalékban kifejezve a legkevesebb szervezetet Székelykeresztúron említettek. A helyzet ismerete ugyanakkor jónak mondható, hiszen 51-ből 39 szervezetről említést tettek a megkérdezettek, ami 76%-os ismertséget jelent. Százas esetszám mellett már nem is lehet elvárni a teljes körű ismertséget.

A megkérdezetteket négy csoportba osztjuk: civil vezetők, egyházi emberek, véleményvezérek (orvos, pap, gyógyszerész, tanár)¹³, helyi politikusok (2. táblázat). A csoportok között nincsenek kemény határok, ugyanis az egyházak mellett működő szervezeteknek többnyire papok a vezetői, véleményvezér tagja lehet több szervezet vezetőségének, miként a polgármester és/vagy alpolgármester is olykor hivatalból lesz tagja egyik vagy másik szervezet vezetőségének.

2. TÁBLÁZAT

Az interjúalanyok csoportbeosztása
(The Groups of the Interviewed Persons)

Interjúalanyok	Civil	Egyházi (+ civil)	Vélemény- vezér	Politikus (Önkormányzati, RMSZ)	Összesen
Gyimesek	2		1	1	4
Székelykeresztúr	3	1	1	2	7
Kalotaszeg	2	1		2	5
Pécska	3	1		2	6
Összesen	10	4	1	7	22

Forrás: Kistérségi civil kutatás.

A 3. táblázatba foglalt számok sorrendet mutatnak: a helyi civil szféra ismeretét aszerint, hogy az interjúban a megkérdezettek hány szervezetet említettek meg.

3. TÁBLÁZAT

*Az interjúk során említett szervezetek száma
(The Number of the Mentioned Organisations in the Interviews)*

<i>Interjúalanyok</i>	<i>Civil</i>	<i>Egyházi (+ civil)</i>	<i>Vélemény- vezér</i>	<i>Politikus (Önkormányzati, RMDSZ)</i>
Gyimesek	2		2	1
Székelykeresztúr	4	3	2	1
Kalotaszeg	2	2		1
Pécska	2	2		1

Forrás: Kistérségi civil kutatás.

Az eredmény várható volt: a civil vezetőknek van a legkevésbé rálátásuk az egészre, és a politikusok ismerik a leginkább a helyzetet.¹⁴ De még esetükben sem lehet teljes helyzetismeretről beszélni: egyikük sem említette meg valamennyi létező szervezetet. A székelykeresztúri polgármester 13 szervezetet említett, a teljes számnak alig a felét, illetve nem is utalt a városban működő szervezetek összlétszámára.

Kezdeti lépések

Egy civil szervezet létrejövetele egyfajta találkozás eredménye: a létező, többé-kevésbé világosan tagolt igény mellé jelentkezik egy személy, egy szervezet, aki(k) létező feladatai(k) mellett vállalja(ák) az újabbat. Fontos és vizsgálandó kérdés, a civil szervezetek milyen impulzusra jönnek/jöttek létre, továbbá az, hogy ki(k) az(ok), aki(k) az élére állt(ak) egy ilyen folyamatnak, és végül fontos, hogy kik miként támogatták a kezdeményező(ke)t.

Mivel az esetszám nem teszi lehetővé a kvantitatív elemzést, az interjúkból vett szövegrészekkel mutatjuk be a helyzetet. Minden megkérdezettnek minden kérdést feltettek a kérdezőbiztosok, mindenki mindenre válaszolhatott. Az idézett szövegek forrását betűkóddal jelöljük.¹⁵

A civil szervezeteket a megalakulás körülményeit illetően két csoportba sorolhatjuk: amelyek világos feladattal, létező minta vagy modell ismeretében jöttek létre, illetve azok, amelyek esetében valamilyen véletlen esemény, körülmény hatott, s arra is van példa, hogy a kezdeti tevékenység később másodlagossá vált.

„A Bethesda Gyermekotthon az árva, félárva és terhelt családokból származó gyermekek mellett gondozásába veszi azokat a szörványgyermeket is, akiknek lakhelyükön nincs anyanyelvű iskolázási lehetőségük és a városon való anyanyelvű iskoláztatásuk, vagy épp a lakhelyükről az iskolába való naponkénti ingázásuk fizikailag és anyagilag egyaránt lehetetlen. Az iskolai év idején ezek a gyermekek is az otthon lakói. A Zsoboki Református Egyházközség nőszövetsége régóta nyaraltat árva gyermekeket családoknál. A gyülekezet presbitériuma 1992 őszén a parókia mellett ingatlant vásárolt az otthon számára. 1993 tavaszán a gyülekezet önerőből hozzáfogott az iskola javításához, korszerűsítéséhez és a megvásárolt telken levő romos épület átépítéséhez. 1994. szeptember 18-ára készült el az otthon első épülete 30 gyermek számára, majd felépült az 1994. február végén elkezdett új, 55 gyermeket befogadó központi épület, 1996-ban. Az új iskolaépület tornateremmel, 3 tanteremmel és óvodai helyiséggel

1998-ban lett készen. Az Idősek Otthona a zsoboki gyülekezet újabb diakóniai munkáját és szolgálatát jelenti. Ezzel a céllal kezdődött el Farnason 1997-ben az otthon építése, először a telken lévő udvarház felújítása, majd az új épület alapvetése és felépítése. Az Idősek Otthona ugyanabban a jogi keretben szerveződik és működik, mint a Bethesda Gyermekotthon.” (K-3-C)

„A körösfői Rákóczi Kultúregyletben fiatalokat tanítunk táncolni. Táncegyüttesünk több alkalommal is volt külföldön, Budapesten, Ausztriában, Mödlingben, 2003 szeptemberében is voltak Magyarországon. Mikor alakult az Egyesület? Valamikor a kilencvenes években, őszintén szólva már nem is tudom, olyan rég volt. Tulajdonképpen úgy kezdődött, hogy egy németországi várossal testvéri kapcsolatunk van. Ők felajánlottak egy autót, 3–4 tonnásat, amivel szállítani tudunk, kiszolgáljuk vele az embereket, s azért volt alapítva, hogy az autót be tudjuk hozni az országra. Így, ez azt lehet mondani, hogy állandó használatban van, szállításra, teherszállításra, amire szüksége van a falun belül az embereknek.” (K-5-P)

„Ezt a szervezetet én kezdeményeztem és hoztam létre. Tiszta suhogó egyedül. Ja, ketten, a feleségemmel... Az egész onnan kezdődött, hogy elvoltunk egyszer szilveszterezni Magyarországra, elvoltunk egy táncpróbára, megtetszett, hazajöttünk, csináltam egy tánccsoportot, s kész. Hogy tudjunk érvényesülni, bejegyeztettem a tánccsoportot úgy, mint ifjúsági szervezetet. Be van jegyezve, 2003 decemberében kaptuk meg a törvénytől végzést, most már hivatalos. A szervezet Budapesten is be van jegyeztetve.” (Gy-2-C)

Az idézett szövegek érzékeltetik, hogy általában a szociális feladatra vállalkozó szervezetek esetében létezik világos képlet, program, a konkrét elképzelések hiánya, az interjúk szerint, az ifjúsági szervezetekre jellemző. Megtörténik, hogy egyfajta belső fejlődés végső eredménye a civil szervezet megalakulása.

„Kezdeményezés már régebben is volt, csak nem konkretizálódott. A helyi értelmiségiek álltak össze a kultúrigazgatóval, meg pár fiatallal, aki úgy érezte, kell változtatni a pangáson, ami van a községben. Tehát úgy éreztük, kell egy fórum, ami összefog bennünket, közösen tudunk tenni egy cél érdekében valamit, ez 1999 végén, 2000-ben kezdett el mocorogni bennünk és a Csángó Ifjak Középleki Közössége jogi személlyé 2002 januárjától lett, 2002 januárjától vagyunk hivatalos jogi személyek.” (Gy-1-C)

Van, amikor közvetlen külföldi hatás indítja el, s a külföldről jövő támogatás határozza meg a szervezet életét. A kilencvenes évek elején fedezi fel Nyugat, hogy mi volt a diktátori álarc mögött, például a gyermekvédelem területén. A nyugati sajtó tele volt szörnyűséges történetekkel, emberek és szervezetek sora ajánlotta fel segítségét.

„A Domus egyesület számára egy példa volt a bautzeni egyesület. 1990-ben, amikor létrejött, kimondottan azért hozták létre, bautzeni emberek, lelkes emberek, hogy a Gyerekotthonban lévő gyermekek életét könnyítsék és színesebbé tegyék, változatosabbá. Ilyen segélyegyesületekről mi is hallottunk addig, de lényegében nem tudtuk, hogyan működik. Az egyesület maga keresztúri kezdeményezés volt, de saját erőnkől nagyon kevésre tudtunk volna menni, mivel az állami támogatás abban az időben, a kilencvenes évek elején egyesületek, szervezetek számára nulla volt. A németországi segítséggel és kisebb mértékben, de angol segítséggel is működőképesse vált ez az egyesület, lakásokat tudtunk bérelni, egy kis bizonyos szintű ellátásban tudtuk részesíteni az otthonból kikerült fiatalokat, akik így nem kényszerültek arra, hogy lopjanak,

tekeregjenek, raboljanak és eladják magukat, például a lányok nem szorultak arra, hogy prostituáltak legyenek.” (Sz-3-C)

„A *Ház a holnapért* Alapítvány szintén a gyerekotthonnal kapcsolatos és az onnan kikerülő gyerekeknek nyújtana otthont, egy ilyen rendezett családi mintát próbálna utánózni, ahol nevelők felvállalják a gyerekeknek, különböző életkorú gyerekeknek akár egy családi mintát utánózva ezeknek a gyerekeknek a nevelését. Anyagi segítséget nyújt nekik, pótolja azt a szülőt, aki nekik hiányzik, akihez az ember, amikor bajba kerül, akkor visszakanyarodik.” (Sz-5-V)

„A *Ház a Holnapért* Alapítványnak Németországból volt a kezdeményezés, és németországi példák és romániai példák alapján szerveződött. A pénz teljesen Németországból jött, a házak vásárlására is onnan jött a pénz. Németországból fiatalok érkeztek, ottan szerzett pénzből fizették őket, de nem csak azt, hanem fizették a felmerülő kiadásokat is, mint például egy kirándulás finanszírozása vagy ünnepnapokon az ajándékokra a pénzt innen kapták a gyerekek, vagy ha ők vásároltak be, a németországi pénzből vásároltak a gyerekeknek, vagy egy főzéshez alapanyagot szintén csak németországi pénzből vásároltak. Most az alkalmazottak itt az államtól kapják a pénzüket, de a szervezetet nagyjából most is németek támogatják, csak nem szólnak bele a tevékenységébe, a német támogatók csak a pénzügyi elszámolást várják. A szervezet irányítására létezik egy kuratórium, amely úgy ritkán, de összejön és ellenőrzi az ott folyó tevékenységet. Én is tagja vagyok ennek az egyesületnek, vezetőségnek, és mondhatom, hogy jó munka folyik, bár kevésbé ismert.” (Sz-3-C)

Ilyen jellegű és komoly volumenű külföldi segítségek okán alakult ki az a romániai gyakorlat, amely mindmáig csak szociális téren működik: az állam partnerként fogadja el a szociális feladatokat (át)vállaló civil szervezeteket, bizonyos költségeket – fizetést például – közpénzekből állnak. A művelődés területén ilyen együttműködésre nincs példa, pedig olykor mindenki nyerne belőle.

„A *Petőfi Sándor Kulturális Alapítvány* nem kulturális alapítvány, hanem azzal a céllal jött létre, hogy felépítsen egy művelődési házat itt Székelykeresztúron. 1995-ben jött létre pontosan, aztán ez úgy néz ki, hogy a mostani anyagi körülmények az építkezést nem teszik lehetővé, tehát inkább egy más irányba indultunk el. Hát meg szeretnénk szerezni a mozit például, és azt átalakítani egy ilyen művelődési központtá, úgy, hogy manzárdot húzni rá, tehát megvannak az elképzeléseink. Most folyik éppen az akció és harcolunk, hogy megszerezzük ezt az épületet, ugyanis egy új épületet építeni, vannak előre felméréseink, számításaink, hát 25–30 milliárd lejbe kerülne, jelen pillanatban nem tudna belevágni sem a város, sem az egyesület, sem a megye ilyesmibe.” (Sz-7-P)

Arra is van példa, amikor valamilyen politikai-társadalmi folyamat hívja életre a szervezetet, például egy ingatlan visszaszerzésének a lehetősége indítja el, illetve újra a tevékenységet.

„Az *Iparosok Egyesületét* először a 19. század végén hozták létre Pécskán, a huszas évektől külön román és külön magyar intézmény működött. Újraindítását Bán Béla kezdeményezte 1992-ben, ő később félreállt, de sikerült elérni, hogy az egykor működött szervezet jogutódjaként visszaszolgáltassák az államosított ingatlant.” (P-6-P)

Kivel, merre, kiért?

A civil szervezetek tevékenységének elindulása meghatározó lehet, a forrásze-
génység körülményei között fontos, hogy milyen módon képesek kilépni a nyilván-
osság elé. Ennek az is összetevője lehet, hogy honnan és miként toborozzák az
alapító tagokat.

„Az *Ordasok Hagyományörző Néptáncgyűttes* indulásakor összeszedtem a testvére-
ket s unokatestvéreket, először csak ennyien voltunk. Mi testvérek vagyunk négyen.
unokatestvér 7–8, úgy, hogy az már egy táncsoportot kitett. Egyelőre még csak az
alapító tagok vagyunk, az 13 személy, de viszont ha a szükség úgy követeli 40-en,
50-en is mozdulunk.” (Gy-2-C)

Az indulást persze nem lehet megkoreografálni, bár van arra példa, hogy kimon-
dottan látványosra sikerül a helyi közösség előtti bemutatkozás.

„A *Csángó Ifjak Középloki Egyesülete*, ennek az első megmozdulása, a házhoz járó
Mikulás, ez szociális ügye. A szülők igénylése szerint egy lajstromot állítottunk össze,
s az egész községet bejárták. Nem egy, mert az teljesen lehetetlen, hogy egy Mikulás
teljesen bejárja az egész községet, hanem három csoportra oszlottak, a gyerekek örö-
mére persze. Kezdeményezték még a gyereknepoknak a megszervezését, első évben
megszervezték, aztán úgymond kivették a kezükből. A művelődés, a kultúr-
tevékenység a változások után nagyon elhanyagolódott, a forradalom utáni időszakban
azt lehet mondani, hogy nem volt. (Gy-4-P)

Érdekes, és nem minden szerepzavar nélküli, amikor mint jelen esetben, egy köz-
ség első vagy második embere azon ügyködik, hogy tettekre szűk fiataloktól elvegye-
nek valamilyen általuk kezdeményezett rendezvényt, amely ráadásul élénkítette az
amúgy nem igazán színes művelődési életet. Ugyanakkor van, akitől nem lehet
semmit elvenni, teszi a dolgát. Igaz, annyi „jó” kijár neki, hogy szolgálattételében
nem akadályozzák.

„*Fernanda nővér*. Nem tudom pontosan, azt hiszem egyházi szervezetet képvisel, va-
lamilyen svájcit. Katolikus, szóval apáca, és az egyik lelelkesebb ember, akit itt a
környéken láttam. Elmegy, felkutat szociális eseteket, nemcsak itt Keresztúron, hanem
a környező falvakban is, és segít, és főleg nem veri nagydobra, az ember csak úgy hall-
ja, hogy ezen is segített, annak is kifizette a házbérét, ennek is besegített, a másikkal is
besegített. Egy múltb kellett valakinek, ami borzasztó sokba került, abba is besegített,
de hát, mint az önzetlen segítő emberek, ő segít és hallgat. Mert van, aki keveset tesz,
és nagyon nagydobra veri, a másik pedig önzetlen ember, csinálja, csinálja és hallgat
vele.” (Sz-5-V)

Az egyházi vagy egyházakhoz kapcsolódó szervezetek helyzete annyiban előnyö-
sebb, hogy nem, vagy ritkán számítnak környezetük, a helyi hivatalosságok segít-
ségére. Ugyanakkor mögöttük áll az egyháznak, mint közösségi intézménynek a
tagadhatatlan tekintélye.

„*Caritas* szervezetnek a helyi kirendeltjei, itt most pillanatnyilag ketten vannak
Keresztúron, ők a mi munkánkat, az orvosok munkáját próbálják segíteni azzal, hogy
az otthon ágyban fekvő krónikusan elfekvő betegeknek a mindennapjait próbálják
megkönnyíteni, kezelésekkal, lelki támasszal, kinek mire van szüksége, házimunkába

való besegítéssel és ilyen dolgokkal. Ugyanakkor adományokat, segélyeket is osztanak. A *Caritas* csoport olyan 25 tagból áll, az egyházközség keretén belül működik. (Sz-5-V)

„A *Kolping Család Egyesületnek* 260 belső tagja van. Nyitott szervezet, állandóan működik, szociális és egyházi tevékenységei vannak, igaz, már zárt is ki tagokat. Az ifjúság köréből kerül ki a legtöbb tag, de a nyugdíjasok, háziasszonyok is sokat segítenek. Asztalosműhely, sportkör is működik a keretén belül.” (P-2-C)

Különben szociális téren nem minden program problémamentes. És nem arra utalunk, hogy a segélyt osztót általában bírálata éri, mert nem jut mindenkinek, soha nincs a segélyből elegendő. Sokkal inkább arra, hogy a rászoruló és a segélyt nyújtó elképzelései olykor nem találkoznak. A segélyprogram indítója hosszú távú változást szeretne elérni, miközben a rászoruló ritkán hajlandó önnön helyzetét illetően távlatokban gondolkodni.

„Az *Omega Alapítvány* elsősorban a roma lakosságot próbálna segíteni, egyrészt a fel-emelkedésüket, tehát anyagi segítséget, másrészt pedig az integrálódásukat a társadalomba. Ezt olyan formán képzeljük el, hogy látva az elejét, hogy az anyagi segítségek azok olyanok, mintha egy feneketlen zsákba bújnának belé, és nem mindig azt a célt szolgálták, amit mi szerettünk volna. Akkor jött egy olyan, hogy próbáljuk őket munkára nevelni, hát nem azért nem dolgozik, mert nem szeret dolgozni, hanem nincsen munkahelye szerencsétlennek. Ezen próbáltunk volna változtatni, olyan értelemben, hogy földet bérelt az *Omega Alapítvány*, s az elején még a szántást, vetést is megoldotta, ők csak meg kellett munkálják, begyűjtsék a termést, és az az övék volt. Na hát ez az utóbbi egy-két évben kezdett sántítani, mert valami gond volt a földek bérletével. De nagyon úgy nézett ki, egy pár éven át nagyon úgy nézett ki, hogy lelkesednek is érte, hát egy-két kivételtől eltekintve végül is meg is dolgozták azt a földet, lett termésük is, és élvezték is annak a gyümölcsét.” (Sz-5-V)

„Ez az *Omega* egy aránylag jól működő program volt, és a segítségnyújtás mellett egy kicsit hozzájárult ahhoz is, hogy ezek a cigány emberek egy kicsit közeledjenek a munkához is, ne csak a sült galambhoz. Persze, természetesen még mindig működik, most a legújabb terv az, hogy Fiatfalván a Kárahegyen megoldja a vízvezeték problémáját, a vízbevezetést a Kárahegyre, tehát a cigánycsaládoknak. Természetesen közösen az önkormányzattal, hiszen nagy beruházás. Úgy néz ki, hogy a nagyobbik részt felvállalja, s akkor meg tudjuk oldani. Vannak még némi viták, hogy hogyan, mert ugye nem mindegy, hogy megvan a víz, aztán meg ki fizeti. Vannak ilyen gondok is, hogyha a víz meg folyik a csapból, aztán ki fizeti, meg ki vigyáz rá, de gondolom le-tisztázódhatnak ezek a dolgok, és akkor elindulhat, ki lehet vitelezni ezt a programot, amit nagyon kérnek az ott lakók, és mi is úgy lássuk, hogy ez fontos dolog, hiszen jelen pillanatban az ivóvíz eléggé gyatra minőségű, amit ők használnak.” (Sz-7-P)

Minden szervezet, minden ember számol bizonyos eredménnyel, amikor egy tevékenységet elkezd. Csakhogy vannak olyan esetek, amikor az eredményt nem lehet teljességében előre látni, még kevésbé bebiztosítani.

„A német társszervezetünkkel és egy másik németországi szervezettel azon gondolkodunk, hogy bővítsük a *Domus* tevékenységét, hogy más fiataloknak is, olyanoknak is, akik nem részesültek valamilyen támogatásban, lehetőségük legyen a Domushoz hasonló támogatást kapni, hogy jobban be tudjanak illeszkedni a társadalomba, ne vesszenek el, hogyha a szülők elhagyták őket, ne legyenek a társadalom számára elvesztett emberek. Nem mindenkit tudunk megmenteni, sokszor nem is a pénzen múlik, hanem

a fiataloknak a nevelésbeli hiányosságain, vagy a jellembeli hiányosságaikon, a 200 fiatalból 10 fiatalunk van, aki rendszeresen visszalátogat a Zöld Péter 2-es számú intézménybe, ez Csíkszeredában a börtön." (Sz-3-C)

A művelődés területén általában elvárásról beszélhetünk. Ezek a szervezetek világos és pontosba szedhető programmal indulnak, s számukra előnyös, hogy viszonylag kevés pénzből képesek élményt nyújtó programokat szervezni.

„A *Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület* 30 tagot számlál, a közművelődés tekinthető fő tevékenységének. Kirándulásokat szervez, mind a fiatalok, mind az idősebbek számára, műveltségi vetélkedőket szervez, különböző kiadványokat jelentet meg, eddig négy könyvet adott ki, köztük Pécska történetét, Kovács Géza tollából. Emléktáblát leplezett le, szobrot állított, megszervezte és támogatta a Búzavirág néptáncgyűttes belgiumi útját. Átlagban 300 résztvevővel kell számolni egy nagyobb rendezvényen, a tudományos üléseken átlagban 80 érdeklődő jelenik meg." (P-3-C)

Az is fontos, miként viszonyul a helyi – kulturális, társadalmi, politikai – elit egy ilyen szervezethez. Amennyiben mellé áll, szinte biztos a siker.

„A *Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület* az alpolgármesterrel és a római katolikus plébánossal együtt hoztuk létre, nevét a századforduló táján a településen működő plébánosról kapta, aki sokat tett a közművelődésért, népköltészetet gyűjtött, ki is adta annakidején." (P-3-C)

„A *Kós Károly Kulturális Egyesület*nek tagja vagyok. A társaság tagjai 30–54 év között mozognak. Fontosnak tartottuk, hogy ezt az egyesületet fiatalok vezessék a segítségünkkel, mert úgy gondolom, a jövőt biztosítani kell, s ha valamilyen formában fiatal korodban megkapod az ízt a rendezvények szervezésének, akkor folytatni fogod. Ez pedig nagyon jó, hiszen szükség van a fiatalokra." (K-4-P)

Ugyanakkor a művelődési szervezetek egyfajta tükröt is tartanak a helyi közösség elé: nem kizárólag egy ilyen szervezetet minősít az, ha elhatalmasodik az érdektelenség, ha a célok és eredmények nincsenek összhangban, bár az is tény, sokan kelő felkészültség, tapasztalat hiányában vállalnak közösségi szerepet és felelősséget. Illetve, ismert képlet, hogy a szomszéd kertje mindig érdekesebb. Másoknak könnyű tanácsot adni.

„A *Kós Károly Bánffyhunyadi*on van, itt élek egy szomszédos faluban, de jól ismerem. Működőképes, nagy terveket szöttek. Nemrég voltak megtartva a Kós Károly Napok, szép kis ünnepséget rendeztek. Bánffyhunyadi, Kalotaszegnek egy kulturális központot szeretnének létrehozni. Alszeg, Felszeg. Cifrapalotaszeg mind bele lenne foglaltva. Én bíztattam őket, amennyiben tudom, támogatom őket, mint polgármester, de mint egyszerű személy is mellette vagyok, mert gyönyörű elgondolás van kilátásban. Nagyon sokan megijedve elbátortalanították a fiatalokat. Egyszerűen rájuk szóltam, hogy nem szabad, mert a fiatalságot biztatni kell, nem pedig visszarántani. Meg kell próbálni, mert ha látják, hogy csinálunk valamit, ami jó nekünk is, magyaroknak, akkor azt kell csinálni. Voltak olyanok, akik azt mondták, hogy az önkormányzat is segíthetne. De honnan, miből? Tény és való, hogy a bánffyhunyadi alpolgármester úr még fiatal, valószínű nem tudja hogyan. Én azt mondtam, hogy ha akarnak támogatni egy célt, közösséget, akkor azt az önkormányzat is tudja, s ha ők nem tudnak orvosságot, akkor én majd adok rá. Én majd támogatom őket bármivel, anyagiakkal. Jó kis társaság van ott. S ennek így kellene működnie Erdélyben, anyagiakban s lelkieken támogatni, ha akarunk valami kibontakozót, mert úgy apadunk, mint a fehér holló. (K-5-P)

Az ifjúsági szervezetek kérdése talán a legbonyolultabb. A politika szereplői többnyire elvárják, hogy támogatóikként, szinte kiszolgálóikként legyenek jelen, s akkor kerül némi támogatás. Ha a függetlenséget választják, nagyon kell küzdeniük. Ugyanakkor a fiatalok igényesebbek, szervezetüktől akármit nem fogadnak el, erős a kritikai szellem.

„A *Csángó Ifjak Középlaki Közösségének* célja előlendíteni a fiatalok életét, tehát értelmet vinni a fiatalok életébe, hogy ne csak egy hétvégi bulizásból álljon az egész, hanem legyen más. Egy teleház létrehozása volt a legfontosabb, ez most már meg is van, szerencsére. Kulturális dolgok felölelése, hagyományörzés és tartalmas időtöltés biztosítása a helyi fiataloknak, ez kellene. Szervezetünknek jelenleg 29 tagja van, de a 29 tagból, aki szervesen részt vesz a dolgokban, az 10 alatt van.” (Gy-1-C)

„A *Székely Ifjak Fóruma* 1990-ben alakult meg, az akkori alapító tagok közül most már csak Kis József, aki a jelenlegi elnök, és Kacsó Csaba, ők vannak. 1990 őszén jegyezték be hivatalosan, tehát hivatalosan bejegyzett szervezet. *Szívhang* – ez volt a saját újságja. Irodahelysége is volt, tehát egy komoly szervezet volt, ami százon felül számlálta akkor a tagokat. A tevékenység ifjúsági, hát a forradalom után ez a friss, új-politikai. Aztán lefagyasztódott az egész, leállt, a tagok kezdtek széthúzni, történt egy nézeteltérés a vezetőség között, pártokra szakadtak széjjel. Négy évvel ezelőtt alakult meg újra, egy egészen új, egy egészen fiatalabb csapattal. Az új, ami bár nem számlál annyi tagot, elég jól működik, most egy kicsit meg volt állva az irodahelyiség berendezése miatt, az infrastruktúra beszerzése miatt. Állandó tevékenységsorozatot nem tudunk, tervezetünk van, de nem tudjuk egyelőre megvalósítani.” (Sz-2-C)

Az iskolák mellett működő civil szervezetek képlete pedig talán a legegyszerűbb: az iskola tevékenységének támogatása közvetve – tanulóknak ösztöndíj és más jutatások formájában –, illetve közvetlenül, például az oktatási folyamathoz szükséges eszközök (számítógépek) beszerzésével. És ez a tevékenység többnyire hatékony, a támogatás folyamatossága megfelelő kapcsolattartással biztosítható.

„A *Zeyk Domokos Egyesület* segítségével igyekszünk támogatni az iskola munkáját, olyan értelemben, hogy berendezést szerezni számára, anyagi és erkölcsi támogatást szerezni számára úgy a város lakóitól, mint külföldi iskoláktól vagy egyesületektől. Mivel új az iskola, a megszűnő Gyerekotthon a városi pénzek nagyobb részét elviszi, és így ez az új iskola elég szűkösen rendelkezik anyagi javakkal. Ahhoz, hogy jó, hatékony oktatás folyhasson, kell egy bizonyos szintű ellátás bármilyen iskolában, s ennek az egyesületnek az a szerepe gondolom, hogy több éven keresztül felvállalja az itt folyó munka támogatását, az iskola nevelői, oktatói munka támogatását. Az egyesületekre azért is van szükség, mert nehéz támogatáshoz jutni állami intézményeknek. Nagyon sok esetben állami intézmények nem pályázhatnak, vagy ha pályáznak is, nem fogadják el a pályázataikat, ezért is szükséges egy ilyen egyesület létezése az iskola mellett.” (SZ-3-C)

Figyelmet érdemel, hogy a vizsgált szórványban, illetve erős kisebbségi léthelyzetben (Pécska, Kalotaszeg, Gyimesek) nem jöttek létre a helyi iskola támogatását vállaló civil szervezetek. Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy a térségekben közös, tagozatos iskolák vannak, s ezeknek a támogatása nem szorítkozhat csak a magyar tagozatra.

Források, támogatók, technikák

Vannak szervezetek, amelyek esetében a forrásszerzés nem létkérdés, és vannak olyanok, amelyek támogatás hiányában rövid időn belül lehetetlenné válnak. Egy művelődési, ifjúsági vagy oktatási célokat szolgáló civil szervezet források hiányában nem kényszerül tevékenysége felfüggesztésére, olyan tevékenységre áll át, amit elsősorban az önkéntességre alapoznak. Megemlékezéseket, szabadegyetemi előadást, de akár ifi sporttalálkozót is lehet pénz hiányában rendezni – mindig kerül annyi megértés, hogy kinyitnak valahol egy termet, a többi pedig munka kérdése.

„Hát ez az önkormányzat segítsége, hogy mi, az *Ordások* a megállóí kultúrban táncolhatunk, ott próbálhatunk, s ő is biztosított székhelyet.” (Gy-2-C)

„A *Székely Ifjak Fóruma* pénzügyi támogatása önköltségi (!?) alapon működik, plusz pályázati pénzek. Van tanácsosunk, tanácsosaink voltak pontosabban, akik képviselői illetményükből fizettek. Most nincsenek. A tagok tagsági díjat fizetnek, plusz, hogyha valami rendezvény jön, akkor pályázunk. A Soroshoz, az Illyéshez, a magyar Ifjúsági és Sportminisztériumhoz.” (Sz-2-C)

Művelődési szervezetek esetében a külön programok, egy emléktábla, egy könyv kiadása, egy külföldi előadó meghívása jelenti azt a tevékenységet, amelyre pénzre kell szerezni. Az viszont általánosan jellemző, hogy hosszabb távra nem tudnak tervezni, mert a pályázati támogatásokra teljes biztonsággal számítani nem lehet.

„A *Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület* helyben eseti támogatásokra és a minimális tagdíjakra számíthat. Nagyrészt a *Communitas* és az Illyés alapítványoktól pályázati úton megszerezhető támogatásokból működünk.” (P-3-C)

„A pénzeket a *Csángó Ifjak Középleki Közössége* mind pályázati úton szedjük össze... A legnagyobb támogatónk az Illyés Közalapítvány. A Megyei Tanácstól jön pénz, a *Communitastól*, hát nem sok, nem kell azt eltúlozni, mert nem olyan túl sok, de a kereteknek megfelelően. Végül is, azt csináljuk, amire pénzt kapunk, ez magyarul így szól. Még a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumához pályáztunk, de onnan nem nyertünk, de még megpróbáljuk. Mindenféle pályázati lehetőséget kipróbálunk, ahonnan az ifjúsági szervezeteket támogatják, azt mind, rendszeres pályázatfigyelőnk van.” (Gy-1-C)

Az egyházi szervezetek támogatása sokkal szélesebb körű, jelentős mértékben számíthatnak külföldi (testvér)szervezetek adományaira. Ez természetes, ezt adja a helyzet logikája, amit, ha a szociális védelem rendszerének a globalizációjaként fogunk fel, akkor ez azon ritka példák egyike, amikor örülni lehet a globalizációnak.

„A *Kolping* esetében a támogatások 60%-a külföldről, Németországból származik, főleg a rendezvényekre küldik. A helyi támogatások 50%-a nem pénzbeli, hanem étel, ital, kétkézi munka formájában érkezik, a többit az önkormányzat, pályázatok, adományok képezik.” (P-2-C)

„A *Caritas* van, amit önerőből tesz, és van, amit közvetve. Kapja a segílyt külföldi egyházközségektől, vagy esetleg itt belföldről, az egyházmegyei Caritástól, és ezeket a segílyeket szétosztja a rászorulóknak, a nagycsaládosoknak vagy az öregeknek vagy a betegeknek attól függ, hogy mikor milyen programot szervezett.” (Sz-1-C)

A szociális programok pénzügyi támogatásának a kérdése a legégetőbb. Két megoldás lehetséges: állandó külföldi támogatás – biztos partner – biztosítása, illetve olyan helyi gazdasági tevékenység, amelyre a szociális intézmény támaszkodhat.

„*Domus*. Korábban a támogatás 90–100%-a Németországból, Angliából érkezett, még kaptunk Svájcban is, Magyarországról is pénzeket, de most a támogatások jó része pályázatok formájában érkezik. Vagyis pályázunk, onnan kapunk 15 vagy 20 ezer dollárnak vagy eurónak megfelelő lejt, természetesen a pályázat szellemében végezzük a munkát, a pályázati kiírás alapján, a kiíró követi is, hogy mit teszünk, hogyan tesszük. Ebből a szempontból a Domus irodán nagyon-nagyon komoly és szép munka folyik, úgy erkölcsileg, mint anyagilag. A PHARE-től kétszer nyertünk pályázatot, ezek nagyobb összegek voltak, jelentős segítség volt számunkra, például az első pályázatokból lakást is vásároltunk, bár az nem volt beleírva, a kiírásban nem volt, de végül is elismerték, elfogadták. A második PHARE pályázat az új szakmák tanulása volt egy rolókat gyártó magánvállalat keretén belül, itt lehetőség nyílt több számítógép vásárlására, számítógép kezelői tanfolyam működtetésére, ezen kívül asztalosszakmát tanultak a fiatalok.” (Sz-3-C)

„Az *Omega* alapítványnál hát tulajdonképpen két komoly bázisunk van, az egyik ezeken a holland barátokon keresztül, holland alapítványok, meg az államvezetés. Az említett mezőgazdasági támogatást például a holland mezőgazdasági minisztérium biztosítja. Ugyanakkor pedig adományokból is jön természetesen, ami lehet jogi vagy fizikai személy, vagy olyan nyugati ajándék, amit itt esetleg értékesítünk, és akkor az érte kapott értéket, pénzt fordítjuk karitatív célra. Tehát olyannyira nonprofit a szervezetünk, hogy senkinek semmiféle fizetése nyilvánvalóan nincs, tehát nincs alkalmazott, ezt mindenki jó szándékkal és egyénileg teszi, semmiféle nyereségünk nincs, ami pénz bejön, akármilyen ilyen-olyan ajándékokból vagy vásárlásból, azt nyilván 100%-ban visszafordítjuk jótékony célra. Különösebben nagy pályázatunk nem volt, mert mondtam úgy, hogy helyettünk ezek a holland barátaink megoldották a kinti pályázatot, tehát tulajdonképpen az ő nevükben kint pályáztunk. Más pályázatunk, mondjuk itt romániai szinten, vagy akár magyarországi nem volt. (Sz-6-P)

„A zsoboki *Bethesda* sem állami, sem községi évi költségvetési támogatásban nem részesül. Építkezési, felszerelési és eddigi működési költségeit gyűlekezeteinek tagjainak, nőszövetségeinek, de mindenekelőtt külföldi testvéreinknek önzetlen, az árvák iránti szeretetéből fakadó pénzbeli és természetbeni adományából fedeztük. A működés naponkénti anyagi gondjain részben a szórványgyermekek szüleinek pénzbeli adománya is enyhít, és nem utolsósorban az otthonnak az egyházközség földjén és az évek során vásárolt földeken kialakított kertészte és állatfarmja. A Zsobokon létrehozott és még építésben levő gazdasági egységek fokmérői a faluban végbement változásnak, gazdasági kibontakozásnak. Elsősorban ide tartozik a még 1992-ben létrehozott mezőgazdasági géppark, az 1998-ban felépített malom és pékség, a 2002-ben üzembe helyezett tehenészet, a 2004-ben felépült tejfeldolgozó, disznóhizlalda. Ezek a gazdasági egységek, melyek részben külön adminisztrációban, részben a Bethesda keretében működnek, és több célt szolgálnak. Elsősorban főleg a géppark, a malom, a pékség és a tejfeldolgozó a falut és a környéket kiszolgáló gazdasági egységek, hiányterületet fednek le. A falu és a környék ellátása mellett cél a helyi munkaerő lekötése, a helyben maradás biztosítása. Céljuk továbbá ezeknek az egységeknek az is, hogy az otthonok tevékenységét támogassák. (K-3-C)

Rendkívüli és igen meggyőző, ha egy oktatási intézmény támogatására létrehozott alapítvány első számú támogatói az intézmény tanárai. Bár az ilyen adomány öszszegszerűen nem lehet túlzottan magas, nem elégséges, de mindenképpen olyan gesztus, amire a segítségért folyamodás során hivatkozni lehet.

„Az Orbán Balázs Alapítványnál az iskola tanügyi káderei, tehát 43–45 ember adja az anyagi alapot elsősorban. A tanügyi káderek érdemfizetésének, tehát annak a bizonyos 15%-nak amit kapnak, persze nem mindenki, hanem amit az alapfizetés felett kapnak, tehát gyakorlatilag a tanügyi káderek, amit a zsebükbe tehetnének, azt teszik ebbe az alapítványba. Most az utóbbi időben vannak ilyen visszajelzések, hogy a testvérvárosok iskoláitól kapunk valamennyi, hát valamennyi pénzt, bizonyos összegeket, de azt a tanügyi villa felújítására akarjuk fordítani, tehát Dunakeszitől Karcagtól, Kalocsa és Kunszentmiklóstól, a testvérvárosoktól. Aztán mi próbálkoztunk ilyen-olyan pályázatokkal, mostanában nem, viszont sajnos egyik sem jött be, nem volt sikeres, úgy hogy valahogy az embereknek a pályázástól elvette a kedvét. Pályáztunk mi annak idején az Illyés Közalapítványhoz, volt 3–4 pályázat is, de sajnos nem kaptunk semmit, úgy hogy... Hát mi mástól abszolút nem kaptunk semmit. Gyakorlatilag a tanácstól. Volt olyan eset, hogy az iskola pályázott, nem az alapítvány, kértek valamilyen összeget, valamennyit kaptak. Az időre ígérték meg, hogy besegítenek főleg a gyermeknap rendezvényekbe, ezt bizonyos összeggel támogatják, és lesz megyei sportverseny, hát kézilabda és futball, azt megígérték, hogy a tanács is valamennyivel segíti, de ezt még egyelőre nem kaptuk meg, valószínű, hogy csak ígéret marad, vagy nem tudom. Egy időben arról volt szó, hogy nem adhatnak, aztán most mégis úgy néz ki, hogy adhatnak, ez a jövő zenéje.” (Sz-4-C)

Az önkormányzat támogatási lehetőségeivel kapcsolatos bizonytalanság áttételesen arra utal, hogy a civil szervezetek alig számolnak ezzel a forrással. Pedig lassan három éve gyakorlat, hogy iskolák, művelődési intézmények és civil szervezetek rendezvényeit, művelődési programjait, kiadványait, külföldi utazásait megfelelő előírások betartása mellett önkormányzati forrásból támogatni lehet. Az illető polgármesteri hivatal, illetve megyei tanács támogatási stratégiájától függ ennek gyakorlata, illetve mértéke.

„Anyagilag is, amiben csak lehetett, támogattuk a civil szervezeteket, és meg is van, azt hiszem, a munkájuknak az eredménye. A helyi tanács anyagilag évente úgy 10–15 millió lejjel segít egy-egy szervezetet. Ebben benne van a telefonszámla, villanyszámla, de irodai bútorzatot például, most abból vett az egyik szervezet.” (Gy-4-P)

„Persze, hát hogy mondjam, mi nyitottak vagyunk, tehát mi eddig még nem utasítottunk vissza egyetlen civil szervezetet sem, szerveződést sem, aki hozzánk fordult valamilyen segítségért. Világos, hogy a segítség az behatárolt, mert a mi lehetőségeink is behatároltak. Hát nem tudunk, hogy mondjam olyan arányban segíteni, ahogy esetleg elvárnák őket, de most már bevezettük azt, hogy mi is pályázati rendszeren keresztül támogatassuk a jó néhány civil szerveződést, aki pályázni akar nálunk. Tavaly (2002-ben) 200 millió lejt osztottunk szét a szervezetek között, az idén felemeltük 100 millióval, tehát 300 millió lejről van szó, amelyre bármely civil szerveződés, itt főleg művelődési és sporthoz kötődő civil szerveződésekre gondolunk, pályázhat az önkormányzatnál. Sőt meg kell hogy mondjam, a legújabb törvények alapján már csak jogi személyek pályázhatnak, tehát ma már nem jöhet egy egyszemélyes valaki, és ő kér pénzt az önkormányzattól, hogy ő valamit akar csinálni. Ezt nagyon jónak tartom, mert egy hivatalosan, jogilag bejegyzett civil szerveződés könnyebben nyomon követhető, könnyebben elszámoltatható, és valószínűleg a vezetők is nagyobb felelősséget éreznek a tevékenység iránt. Tehát egyik kapcsolatunk ez, amikor pályáztatási rendszerrel támogatjuk, a másik pedig az, hogyha hozzánk fordultak segítségért, például a bejegyeztetésnél, akkor igyekeztünk a jogi alkalmazottainkon keresztül segíteni ezeknek az egyesületeknek vagy alapítványoknak. Ha hozzánk fordultak, akkor segítettünk mindenben, hogy mondjam, például azzal is támogathatjuk és támogatjuk is, hogy például, aki ajánlásért fordul hozzánk, az természetesen bárhova, bármikor kap ajánlólevelet, hogyha úgy látjuk, hogy a cél, az megfelel a város érdekeinek.” (Sz-7-P)

Beágyazottság, kapcsolatok, együttműködés

A civil szervezetektől általában bizonyos művelődési szolgáltatásokat – megemlékezések, rendezvények szervezését, hagyományok ápolását, olykor hagyományteremtést – várnak el helyi szinten. Ez természetesen rendjén van, illetve volna, ha a civil szerepvállalás nem korlátozódna erre. A civil szereplés ennél több kellene, hogy legyen.

„Hogyan fogadja a *Rákóczi Kultúregylet* a lakosságot? Nem nagyon lehet dicsekedni. A tagsági díjakat begyűjtjük, azzal nincs semmi probléma, de az nagyon kevés. Összegyűlünk, elbeszélgetünk, gyűléseket tartunk, amikor szervezni akarunk valamit. Ennyi.” (K-5-P)

„Az emberek többsége természetesnek tartja, hogy van a *Mérai Hagyományörzők Egyesülete*, de különösebben nem implikálódik. Van kb. tíz család, akikre minden téren számítani lehet, ezen kívül azoknak a gyerekeknek a szülei, akik néptáncolni járnak, szintén vállalnak feladatokat, ha szükséges. A fiatalok, gyermekek maguk is részt vesznek a munkákban: a kicsik a rendrakástól a virágültetésig, a nagyobbak pedig a javítási munkákban, ahol kell, persze változó lelkesedéssel.” (K-2-C)

„Fontos rendezvényeink? A búcsú az egyik. Én vagyok a főszervezője, mint plébános és a Kolping vezetője. Komoly szervezést igényel, így közreműködik az RMDSZ, a Búzavirág, a 2-es iskola, a polgármesteri hivatal. Évente 600 ember vesz részt a rendezvényeken. Ősszel van a Búzavirág néptáncfalalkozó, ők szervezik és a kultúrház. Nem tudok pontos adatokat mondani, 250–300 érdeklődőre számíthatunk, olyankor itt van a megye minden táncgyűltése, és mások is jönnek.” (P-2-C)

A nagyszabású rendezvények esetében létezik, illetve szükségképpen kialakul a partneri együttműködés az RMDSZ, mint politikai tényező, a helyi közigazgatás és a civil szervezetek között. Különben az együttműködésnek ez a formája annyira természetes, hogy a rá vonatkozó kérdés zavart okozó, ugyanakkor a partnerség más dimenziói fel sem merülnek, ezek szerint.

„Ünnepe különösebb nincs a Gyimeseknek, a búcsúja, ami nem kulturális. De általában úgy szokták szervezni ezt a Nemzetközi Tánctábort, hogy az befogja a Mária Magdolna búcsút is, akkor a vendégek oda is el szoktak látogatni. A Nemzetközi Tánctábor, ami évente egyszer megrendeződik, és minden második évben a Csángó Fesztivál, ez úgy van, hogy egyik évben Gyimesközéplek, másik évben Felsőlok szervezi. És mindenki részt vesz benne.” (Gy-4-P)

„Vannak-e keresztúri hagyományok, amelyeket felújítottak, és ki tudta ezeket felvállalni? Nem tisztán értem, hogy milyen hagyományra gondoljak. Március 15. megszerzése volna? Hát azt az RMDSZ 1990-től úgy mond föl vállalta, és még örökké mi csináljuk, az RMDSZ a polgármesteri hivatallal közösen. De tulajdonképpen a meghívást, az egésznek a levezénylését az RMDSZ föl vállalta, és csinálja továbbra is. Illetve július 31-ének, ugye a Petőfi emlékezésnek a megszervezését ugyancsak vállaljuk. Újabban október 23-ának a megünneplését is, illetve hát a megemlékezést az egyházakkal közösen szervezzük, ez azt jelenti, hogy van egy istentisztelet, utána pedig egy emlékezés a közösen létrehozott és megálmodott emlékoszlopnál itt a főtéren, utána pedig egy gyertyás megemlékezés.” (Sz-6-P)

Az együttműködés, a pozitív tapasztalatok dacára az önkormányzat, a helyi politikusok mintha felülről, és nem a civil szféra iránti partneri felelősséggel kezelnék az egyes szervezeteket. Mintha a kapcsolat nem kölcsönös volna, miközben mindkét fél a közösség szolgálatában áll.

„Én nagyon örülök az egyesületeknek, akik dolgoznak és szerveznek. Mi támogatjuk őket, a helyi RMDSZ is, nagyon jó kapcsolatban vannak, és úgy érezzük, hogy a fiatalokat összefogják. Ez pedig nagyon fontos, mivel jelenleg nagyon kevés olyan rendezvény van városunkban, ami ezt meg tudja tenni. Hogyan fogadják őket a lakosság, hogyan viszonyulnak hozzájuk? El kell mondanom, hogy eleinte elég kevesen vettek részt. Ám ahogy telik az idő, egyre többen és többen vannak jelen a rendezvényeken.” (K-4-P)

„Van-e valamilyen együttműködés az RMDSZ, amelynek elnöke vagyok, és az alapítványok, mondjuk éppen az Omega között? Jó kérdés. Természetesen van, mert mindenkit, az egyházakkal, a városvezetéssel, az összes karitatív szervezettel, aki néha hozzánk fordul, segítünk. Mondjak példát, mondjuk, díjazunk történelemversenyt vagy valamilyen vetélkedőt vagy sportversenyt. Aki csak hozzánk fordul azt, hogyha lehetséges, akkor támogatjuk, úgy, hogy az együttműködés nagyon jó, úgy a városvezetéssel, mint mondom a civil szféra más képviselőivel vagy az egyházak képviselőivel.” (Sz-6-P)

Ezenközben mintha a civil szervezetek sem törekednének a kiszolgáltatottságból való kitörésre. Ami különben érthető, hiszen a semmiből indult valamennyi, meg kellett küzdeni az elismerésen túl minden kis támogatásért, ez az alapállás viszont távlatilag nem fogadható el.

„A helyi önkormányzattal szerintem, az én meglátásom szerint, nagyon jó viszonyunk van. Ez konkrétan abban is megnyilvánult, hogy termet biztosítottak az ifjúsági szervezetnek, a teleháznak. Megszabtak egy bizonyos összeget, amit évente felhasználhatunk, amiből gazdálkodhatunk, nem túl nagy összeg, de meg van szabva, és mégis a rendelkezésünkre áll. Az iskolákkal, hát jómagam is tanító meg iskolaigazgató vagyok, úgyhogy mit mondjak... A megállói iskolával nem túl fényes a viszonyunk, de a többivel nagyon jó viszonyban vagyunk. Az egyházzal nekem ellentétes a véleményem. Én azt mondom, hogy személyfüggő az egész. Az ifjúsági szervezetből sem mindegy, hogy odamegy valaki a kapuhoz, s valamit el akar émi, s neki azt mondja, hogy nem. Odamegyek én, s akkor azt mondja, hogy hát valahogy megcsináljuk, s akkor megcsinálja. Abszolút személyfüggő, hogy ezt most neked nem csinálom meg, neked megcsinálom.” (Gy-1-C)

„A Kálmány Lajos Közművelődési Egyesület helyben az iskola, az egyház, az önkormányzat és az RMDSZ felé épít kapcsolatokat. Mindegyikkel jó viszonyt ápol. Arad közelsége, és az a tény, hogy a tagság egy része Aradon él, lehetővé teszi, hogy közreműködjön a megyeközpont kulturális életének szervezésében is. Ezen kívül külföldi kapcsolatokkal is rendelkezik.” (P-3-C)

„Az egyesületünknek fontos volt, hogy mi is, s az egyesület is beilleszkedjen a társadalomba, főleg Keresztúr társadalmába, ezért igyekeztünk kapcsolatokat teremteni egyházakkal, más szervezetekkel, és mindenkiel sikerült eredményes együttműködést folytatni. A polgármesteri hivatal egyik fő támogatónk volt, bár erkölcsileg főleg, de az anyagi támogatást sem lehet elhanyagolni, mivel ők biztosítanak irodahelyiséget az egyesületünk számára 25 évig bérmentve. Amikor ezt a termet megkaptuk, akkor az egy nagy-nagy ajándék volt számunkra, mert az egyesületünknek alig volt pénze a fiatalok támogatására, nem hogy bért tudjon fizetni.” (Sz-3-C)

A civil szervezetek igazi erőt akkor képviselnek, ha megfelelő együttműködés létezik egyrészt az egyes szervezetek között, másrészt részt vesznek a helyi világ történéseiben, véleményt nyilvánítanak fontos és a lakosság jelentős részét érintő kérdésekben – oktatási intézmények működése, kultúra, környezetvédelem, szociális helyzet –, olykor pedig éppen egy civil szervezet tematizál a helyi közvélemény számára fontos ügyet vagy folyamatot. Az infrastrukturális fejlesztések, a szociálpolitika helyi hatásai számtalan lehetőséget kínálnak erre. Ehelyett beszorulnak egyesületi ügyeik keretei közé. Illetve, ha általános témát érintenek, nem tisztázzák, kinél látják a felelősséget.

„Van elég szervezet, ha mindegyik jól elvégezné a munkáját, akkor nem lenne ok panaszra. A fiatalokkal azonban többet és jobban kéne foglalkozni, de ezt szervezzék meg maguknak. Sajnos nincs igényük a közösségi életre, inkább nézik a TV-t, vagy mennek a diszkóba. Itt nálunk, a Kolpingban lehet ping-pongozni, szórakozni, de csak a tizenévesek jönnek, ahogy idősebbek lesznek, elmaradnak, és inkább mennek a kocsmába, diszkóba.” (P-2-C)

„Lehet, hogy máris túl sok szervezet működik. Nem vagyunk olyan sokan, hogy megengedhessük magunknak, hogy elfecséreljük az energiáinkat. A fiatalokkal nem csak kulturális értelemben, hanem szakmai értelemben is foglalkozni kell. Ha nincs lehetőségük arra, hogy jó munkahelyük legyen, házat vegyenek, családot alapítsanak, nem várhatjuk el, hogy Pécskán maradjanak. Ennek biztosítása kéne, legyen a legfontosabb cél.” (P-4-C)

Van arra példa, hogy érzékelik a közös fellépés, egyfajta koordináció szükségességét. De ilyen esetben sem lépnek túl a láthatatlan civil korláton, nem jutnak el a közösségi civil kontroll gondolatáig, annak felismeréséig, hogy a szolgáltatásaik okán legitim módon nyilatkozhatnak meg a helyi közösség legfontosabb kérdéseit illetően.

„Legfontosabb, ami kellene, legyen egy egyesület, ami a gyimesi régiót összefogná, egy egyesületet létrehozni, ami nemcsak kimondottan kultúrával vagy teleházzal foglalkozzon, hanem ami gyimesi csángókat összetartja, viszont ehhez én még kicsike vagyok. Mondjak példát, pl. Tankó Gyula, Berszán Lajos, elég nagy neveket mondok nem? Ők kellene, hogy ilyesmit csináljanak, vidékfejlesztést, az emberekben felébreszteni a tudásvágyat.” (Gy-2-C)

„Akárcsak máshol, Pécskán is olyan szervezetre lenne szükség, amely képes átfogni a létezőket, képes összehangolni működésüket. A már meglévők között erre a szerepre nincs potenciális jelölt. A rendezvények kapcsán: a már említett magyar falunap lenne nagyon fontos.” (P-3-C)

„Talán azt mondhatnánk, mindenki végzi a saját magára vállalt feladatát, nem nagyon látok ilyen összehangolt segítséget. Szerintem nem is lehetne, annyira különböző szegmentumait ölelik fel a tevékenységek a társadalomnak. Nem látom azt, hogy össze lehetne őket hangolni, tehát erre azért próbálkozás volt olyan értelemben, ahogy a helyi tanácsnak a szociális bizottsága, az próbált. Annak én is tagja vagyok. S akkor ezek, többnyire ezeknek a civil szervezeteknek a tagjai ott is együtt vagyunk, s akkor ilyen értelemben, hogyha valahol olyan gond merül fel, akkor közösen is fel tudunk lépni. Hát erre mondjuk volt példa, de így rendszeresen, intézményesítve együttműködés, hogy legyen a civil szervezeteknek, mondjuk egy csúcstalálkozója, ahol megbeszél-nénk, mondjuk Keresztúri problémákat, megbeszél-nének vagy közösen lép-nének fel, ilyenről nem tudok.” (Sz-5-V)

Az önkormányzatok minden további nélkül támaszkodhatnak a civil szervezetek szakmaiságára és terepismeretére, a tanácsi szakbizottságok mellé civil konzultatív csoportokat szervezhetnének. Erre a vizsgált térségben, az egyetlen fenti utaláson kívül, semmilyen jel nem utal.

A közeletet tematizáló, értékelő magatartás, a megszokottól eltérő szerepvállalás viszont igen sok szervezet esetében önnön státusának és helyzetének a felülvizsgálatát jelenti, illetve jelentené, amennyiben vállalkoznának vezetői erre. Hiszen még mindig megmutatkozik annak a kilencvenes évek elején kormányzatról is sokszor visszaigazolt szemléletnek a hatása, miszerint a civil szféra szereplői ügyeskedők, akik személyes vagy kiscsoportos anyagi haszon reményében vállalták és végzik tevékenységüket. A román(iai) közgondolkodásban még nem vált ismert és vállalt alapigazsággá azon, a nyugati demokráciákban a feladatmegosztást meghatározó tétel, hogy a politikai szféra legfontosabb partnere éppen a civil, még akkor is, ha olykor kontroll szerepre vállalkozik. Annak a devolúciónak, amely nélkül modern demokráciáról ma már nem lehet beszélni, az egyik lehetséges útja éppen bizonyos közösségi feladatok kihelyezése – természetesen a megfelelő pénzügyi források biztosításával – a civil világba, ami a köztehervállalás terén jelenti a partnerséget. Ha általános kérdésről szól egy civil vezető, úgy teszi, mintha saját magára és társaira vonatkoztatná mondandóját.

„Valamikor 9000 lélekszámú magyar közösség volt Pécskán, akkor össze tudták fogni a közösséget. A háborúk, a kommunizmus megtanította az embereket arra, hogy ne foglalkozzanak a közösséggel. Nem igaz, hogy Pécskán nincs pénz a kultúrára, a pécskaiek mindig is nagyon gazdagok voltak, csak most nem mérik fel ésszel, hogy mire kéne költeni.” (P-2-C)

„Együttműködés? Semmi. Itt gyakorlatilag mindenki süti a saját sütnivalóját. Hát például az Orbán Balázs Alapítvány most már anyagiilag olyan erős alapokon áll, hogy mi, a *Petőfi Sándor Alapítvány* melléjük nem tehetjük magunkat. Hát nekünk kevés, kicsi összeg az a 15%, a támogatás. De nem mindenkinek jár a 15%, hanem az meg van határozva, nem tudom, 8–10-en kapják azt a 15%-ot, mások kevesebbet, vagy semmit.” (Sz-4-C)

Különbség mutatkozik a civil szféra szerepvállalásának megítélésében az etnikai törésvonalon: a román polgármester sokkal jobb véleményrel van a magyar, mint a román szervezetek tevékenységéről. S a román közeg nyilván kondicionálja a magyar szervezetek megnyilvánulásait is.

„A magyar vonatkozásokról azt tudom mondani, hogy sokkal előbbre járnak, mint a román kezdeményezések, nem hiszem, hogy nincs lefedve a közösségi élet minden szintje, inkább ők is a szociális oldalon akarnak erősíteni. Mindenesetre a magyarok sokkal kezdeményezőbbek, mint a románok. Talán azért is, mert olyan igényeik vannak, melyeket az állami intézmények nem tudnak felvállalni. Román részről nem dívik az öntevékeny szerveződés, inkább mindent az önkormányzattól várnak. A román és magyar szervezetek között nincs hivatalos együttműködés, inkább csak a személyes ismeretségeken áll vagy bukik az együttműködés. A magyar szervezetek köztudottan jói dolgoznak együtt, összetartanak, segítik egymást. A román szervezetek között is létezik kooperáció és némi nemű átfedés is, hiszen Pécska viszonylag kis település, természetes, hogy aki tenni akar valamit, az mindenütt jelen van.” (P-5-P)

A helyi politika első emberei is szolgáltatásközpontú szemléletűek, a civil szféra szerepe helyett feladatokban gondolkodnak. A civil szféra-önkormányzat kapcsolat elvi kérdéseire nem térnek ki, talán nem is foglalkoztatja őket a kérdés. Persze, ezenkívül nem szabad elfelejteni, hogy kezdeményeznie a civil szférának kellene.

„A szociális és ifjúsági szféra teljességgel lefedetlen. Az öregek otthonán kívül szükség lenne egy kantinára is. A mozgássérülteket, minimálbér alatti jövedelemből tengődőket fel kéne karolni. A határ közelségét is jobban ki kéne tudni használni.” (P-5-P)

„A civil szféra itt még gyerekcipőben jár. Ez így van sajnos. Van, amit nagyon hiányolok, a vállalkozók és a polgármesteri hivatal közötti kapcsolat, ami sajnos hiányos, ezeket összehozni egy hivatallal vagy egy ilyen ifjúsági szervezettel, de úgy néz ki, nem érdekeltek. Voltak olyan esetek, hogy pénzhíányból elindultak pénz gyűjtési, az ifjúsági szervezet, egy gyermeknap megszervezésére, s általában a kisebb vállalkozók szívesen fogadták, és anyagilag támogatták, de a nagyobbak nem, nincsen rá idő.” (Gy-4-P)

„A szociális jellegű szervezetek vagy például az iskola mellett működő alapítványok együttműködése milyen? Hát én úgy látom, hogy inkább egyelőre még mindenki igyekszik a saját maga dolgát rendezni. Ez abból fakad inkább, hogy szűkösek a források, tehát a pályázatok általában célpályázatok, és mindenki igyekszik kikeresni azt, ami pontosan rá talál. Ugye az iskola mellett működő alapítvány az oktatás minőségének a javítását tűzte ki célul, nem különösképpen megy el a szociális témák felé. Különösképpen nem megy el, hogyha nincs olyan vegyes pályázat, mondom én. Különben persze, hogy van együttműködés, hiszen például, amit az egyik iskolának, alapítványnak sikerül megszerezni, és mondjuk, sikerül többet szerezzen abból a dologból, vagy esetleg neki már van olyan, akkor volt példa rá, hogy átadta a másik iskolának. Ez akkor segítség, hát például a fiatalfalvi iskolát segítik a Petőfitől és az Orbán Balázs Alapítványtól, ugye az egy szegényebb iskola, mindenféle szempontból hátrányosabb helyzetben van. Tudok konkrét esetet, amikor fénymásolóval vagy számítógéppel, olyasmivel, amire éppen nekik lehetőségük, de segítették, az biztos.” (Sz-7-P)

Következtetések

Az interjúk alapján kialakuló kép mind általánosan, mind a részleteket illetően pozitív. A civil szereplőkre jellemző a közösségi felelősségvállalás és elkötelezettség. Általánosnak mondható a humán és anyagi erőforrások szűkössége. Ugyanakkor bizonyos tényezők, illetve körülmények okán a jelenlegi helyzet önmagát újratermelő, ez a helyzet nem teszi lehetővé a civil szféra szerepének és felelősségének a kor követelményeinek megfelelő újrafogalmazását, ennek érdekében ki kellene tornálni a jelenlegi társadalmi-mentális keretből.

- *Ismertség.* A civil szervezetek tevékenysége ismert és elismert. Miközben helyi szinten a szereplők jónak és szükségesnek tartják működésüket, a központi megítélés mintha továbbra is egy korábbi, tízegy-néhány éves téveszme hatása alatt volna, miszerint a civil világ ügyeskedőkből áll, akik személyes érdekből hozták létre szervezetüket. Ez mindenekelőtt a finanszírozási politikában nyilvánul meg, s ameddig a támogatások kezelői nem partnerként tekintenek e szervezetekre, megmarad a civil szervezetek kiszolgáltatottsága.

- *Támogatások.* A civil szervezetek támogatását illetően paradoxon figyelhető meg: miközben ezen szervezetek közfeladatokat vállalnák át, vagyis valamilyen közintézmény feladataiból vállalnak át jelentős terheket, a legkisebb anyagi támogatást éppen költségvetési forrásokból kapják. Már ma érzékelhető, hogy a külföldi támogatások területén váltás érlelődik: új programot alig vállalnak, a korábbiak esetében is elvárják az alternatív források létét. Talán fölösleges hangsúlyozni, hogy a külföldi támogató jogos elvárása lehet, hogy például szociális rendszerek működtetésében fele-fele alapon vegyenek részt az illetékes közintézmények.
- *Működési biztonság.* Igazi biztonság csak azon szervezetek esetében létezik, amelyek saját anyagi forrással rendelkeznek, vagyis valamilyen gazdasági tevékenységből biztosítják a vállalt program finanszírozását. A pénzszűke általánosnak mondható, és mivel a pályázati úton szerezhető pénzek programokra fordíthatók csak, a szociális szolgáltatást biztosító szervezetek kivételével nincs saját alkalmazott, ügyvivő, aki a működés folyamatosságának és megfelelő színvonalának volna/lehetne első számú biztosítója.
- *Tevékenységi területek.* A művelődés túlsúlya a vállalt feladatokat illetően várható és érthető. Sok esetben hivatásos intézmény tevékenységét kell pótolni, feladatait átvállalni. Viszont sok esetben nincsenek iskolákat, az oktatási folyamatot támogató szervezetek, pedig ezek szükségessége, illetve pozitív hatása vitathatatlan. Úgy tűnik, az erős iskola, illetve az erős helyi kisebbségi közösség a civil szervezet megalakulását hajlamosító tényezők. Továbbá teljesen hiányoznak a szórakozásra-sportra szakosodott szervezetek, erőtlének – ha vannak – a gazdaságiak, nem jöttek létre a település fejlesztését szolgáló szervezetek. A környezetvédelem is éppen hogy jelen van, pedig tennivaló volna rengeteg.
- *Beágyazottság.* A civil szervezetek többnyire beszorulnak egyesületi ügyeik keretei közé. Alig van arra példa, hogy ne egy-egy rendezvény vagy közösségi feladat, hanem a helyi társadalom helyzetének elemzése hozná össze őket. A politika sikerrel tartja meg a civil szervezeteket a társadalom kisaszatalánál, nem sok jel mutat arra, hogy volna hajlandóság a mai helyzet feloldására. A közösségi felelősségvállalás éthosza és a civilek szakmai felkészültsége olyan tényezők, minek okán helyet kellene kapniuk a helyi döntéshozók között, a közösségre vonatkozó napi és távlati programok kidolgozásában. A civil szervezetek társadalmi kontroll szerepe sem érvényesül a legtöbb esetben.
- *Etnikai különbség.* Általánosan nem bizonyított tétel, de léteznek olyan jelzések, miszerint a helyi közösség szolgálatában a kisebbségi – magyar – civil szervezetek többet teljesítenek a többségi – román – szervezeteknél, a románság inkább hagyatkozik igényeinek teljesítését illetően az államra, a helyi közigazgatásra.

Jegyzetek

- ¹ A térelemekkel, térszerkezettel kapcsolatos elméleti bizonytalanságokra többen figyelmeztetnek, még arról is vannak viták, hogy a komplex régió kutatás mennyire önálló tudományterület (Nemes Nagy 2003).
- ² 2000-től világosan érzékelhető a civil szféra társadalmi jelenléte, amikor már nem fogadja el a kilencvenes évek elejére, közepére jellemző gyakorlatot, a megtűrttség állapotát, és egyértelmű jelzések mutatják, hogy új helyzet van, amikor a civil szereplő minden társadalmi folyamatban igényli, hogy a politika intézményei társként kezelje őket.
- ³ Az itt felsorolt szervezet-kategóriák az ERMACISZA által használt besorolást követik.
- ⁴ Nem foglalkoznak helyi erőforrások feltárásával, igények és szükségletek értelmezésével, közintézmények működésének elemzésével – olyan kérdésekkel, amelyek bármilyen jövőt illető stratégia alapelemei.
- ⁵ Az interjúkat készítették: Sárig Anna (Gyimes), Szócs Edit (Székelykeresztúr), Török Tímea (Kalotaszeg) és Bognár Levente (Pécska). Az interjúkkal kapcsolatos észrevételeik fontosak voltak a következtetések megfogalmazásakor. Köszönet érte. És köszönet Nagy István pécskai alpolgármesternek a kutatás során nyújtott támogatásért.
- ⁶ A pontos adatot nem sikerült megtudni. A statisztikai hivataltól elírányítottak, a statisztikai évkönyv ilyen adatot nem tartalmaz. Az országos civil ernyőszervezet, a FDSC honlapján a civil szféra bemutatásakor számolnak 25 ezer szervezettel. (<http://www.fdsc.ro>, 2004. október 1.)
- ⁷ A temesvári AIDONG adatbázisa tartalmazza ezek adatait, Nicoleta Stoica közlése (2004. okt. 2.).
- ⁸ A temesvári Szórvány Alapítvány adatai szerint 49-ről 53-ra növekedett a megyében a magyar civil szervezetek száma.
- ⁹ Pécskáról nem kértünk adatokat, mivel egyértelműek és egybehangzóak voltak a megkérdezettek válaszai.
- ¹⁰ A kalotaszegi adataink a zsoboki Gyermekotthont és Idősek otthonát tartalmazzák pluszban.
- ¹¹ Az ERMACISZA listája tartalmaz még négy önkormányzati intézményt (iskola, óvoda, múzeum) és három egyházat. Utóbbiak valóban a civil társadalom részei, de nem tekinthetők olyan civil szerveződéseknek, mint egy alapítvány vagy egyesület. Az önkormányzati intézmények nem önmagukban, hanem akkor jöhetnek számításba, ha valamilyen szervezet létezik mellettük pótlólagos támogatások szerzése érdekében.
- ¹² A 2002-es népszámlálás szerint Pécska lakossága 11 435, a hozzá tartozó falvaké (Tornya, Szederhát, Bodrog) összesen 1570 fő.
- ¹³ A helyi véleményvezér megtalálása valamivel bonyolultabb feladat, mint a többi vezetőé. Terepismertet hiányában kísérletezni kell, s ez a lekérdezést végző diákok esetében – időhiány miatt – elmaradt.
- ¹⁴ A kis esetszám miatt igazi rangsor 3 esetben igazából nem állítható fel, de Székelykeresztúr adatai egyértelműen jelzik, hogy a civil szféra szereplői ritkán, vagy nem érzik szükségesnek a mozgalmak egészéről tájékozódni. A szórvány (Pécska) és az erős kisebbségi helyzet (Kalotaszeg) változtat ezen a helyzeten annyiban, hogy itt nagyobb az igény egymás erkölcsi-szervezeti támogatására, tehát jobban ismerik egymást a szervezetek vezetői.
- ¹⁵ Minden kód egy betűből, egy számból és egy újabb betűből áll. Az első betű jelentése: Gy – Gyimesek, Sz – Székelykeresztúr, K – Kalotaszeg, P – Pécska. A szám jelentése: az interjú sorszáma. A második betű: C – civil, E – egyházi, V – véleményvezér, P – politikus.

Irodalom

- Arató A. (1999) *Civil társadalom, forradalom és alkotmány*. Új Mandátum, Budapest.
- Chatterjee, P. (2001) On civil and political society in post-colonial democracies. – Kapiraj, S.–Khilnani, S. (eds.) *Civil Society. History and Possibilities*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Nemes Nagy J. (2003). A regionális tudomány dualitása és paradigmái. – *Tér és Társadalom*. 1. 1–17. o.
- Papp Z.A. (2001) *Sétányomatok*. Pro-Print, Csíkszereda.
- Seligman, A.B. (1997) *A civil társadalom eszméje*. Kávé Kiadó, Budapest.
- Szabó M. (1999) Globalizáció, civil társadalom és jogvédelem. – Csefkő F.– Horváth Cs. (szerk.) *Magyar és európai civil társadalom*. MTA RKK, Pécs. 26–45. o.
- Túros E. (szerk.) (1995) *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. KAM, Csíkszereda.